

Оригинални научни рад

Примљено: 23. 6. 2015.

Ревидирана верзија: 25. 8. 2015.

Одобрено за штампу: 28. 6. 2016.

UDK 323.28:179.7

ПСИХОЛОШКА ДИМЕНЗИЈА САМОУБИЛАЧКОГ ТЕРОРИЗМА

Марко Крстић

Министарство унутрашњих послова РС, Полицијска управа у Шапцу,
Саобраћајна полицијска испостава Шабац, Шабац, Србија
marko.krstic.1982@gmail.com

Апстракт

У раду ће бити упоредно приказани и коментарисани резултати досадашњих истраживања самоубилачког тероризма, а циљ рада је описивање овог феномена са психолошког становишта, односно анализа психолошких карактеристика и мотивационих фактора који покрећу терористе самоубице. Аутор ће у раду настојати да пружи адекватан одговор на питање шта то бомбаше самоубице мотивише да делују на такав начин и да ли они заиста представљају девијантне особе и ментално болесне фанатике како их већина квалификује. Наиме, терористи самоубице представљају један од најекстремнијих криминолошких проблема и феномена и свакако нису нова појава у људској историји. Специфичност овог вида тероризма огледа се у испољавању одлучности терориста да изгубе живот у извођењу напада, у циљу реализације политичких циљева. Овај облик тероризма представља најсмртоноснији терористички модалитет, а његова специфичност манифестује се кроз облик насилног чина у којем сам људски живот представља убитачно и деструктивно терористичко оружје.

Кључне речи: самоубиство, самоубилачки тероризам, бомбаш самоубица, психолошки фактори, мотивација, смрт

PSYCHOLOGICAL DIMENSION OF SUICIDE TERRORISM

Abstract

The aim of this study is to scientifically describe and explain suicide terrorism from a psychological point of view and analyse the psychological characteristics and motivational factors that trigger suicidal terrorists. The author of this study will seek to provide an adequate answer to the question of what motivates suicide bombers to act in such a manner and whether they really are deviants and mentally ill fanatics as most qualify them. In fact, suicide terrorists are one of the most extreme criminological problems and phenomena and certainly not a new aspect in human history. The specificity of this form of terrorism is reflected in the expression of the determination of terrorists to lose their lives in carrying out the attack, in order to attain political goals.

This form of terrorism is the deadliest terrorist modality and its specificity is manifested in the form of a violent act in which a human life is a deadly and destructive terrorist weapon.

Key words: suicide, suicide terrorism, suicide bomber, psychological factors, motivation, death

УВОДНА РАЗМАТРАЊА

Последњих деценија свет се суочио са ескалацијом једног специфичног, квалитативно другачијег и надасве смртоноснијег облика тероризма – самоубилачког тероризма, који својом неморалношћу и бруталношћу превазилази све постојеће терористичке видове. Ширење овог облика насиља и одлучности његових присталица да се још наглашеније њиме користе допринело је да друштва постану све рањивија на моћ и снагу фанатичног и мотивисаног појединца који, у циљу остваривања имагинарних циљева терористичких колективитета, са собом води у смрт велики број најчешће недужних цивила. Овај феномен разорног материјалног учинка и психолошког деловања карактерише незаустављиво разарање, са премисом веома ефикасног и продуктивног терористичког оружја.

Самоубилачки тероризам подстиче на размишљање и изазива различите реакције и оцене, краси га специфичан *modus operandi*, а његов превасходни циљ је остварење националистичких и политичких претензија. Огромна штета настала у самоубилачким деловањима, нарочито у односу на број жртава, праћена је значајним психолошким ефектима на грађане нападнуте државе, али и на њен политички естаблишмент. Модерни самоубилачки тероризам данас поседује одлике које га диференцирају од сличних појава у прошлости, где су политички атентати, подметања бомби и отмице авиона, карактеристичне за период 70-их година 20. века, замењени појединцем спремним да жртвује сопствени живот зарад политичког циља.

Искуства из протекле две деценије пружају значајан и користан увид у праву природу терориста самоубица, слику која разоткрива њихову мотивацију и стратегију, открива слабости и тражи начин да се стане на пут овом застрашујућем феномену, на који фактички не постоји адекватан одговор. Терористи самоубице стављају свој живот на коцку убијајући друге и овај вид тероризма готово увек представља крајње средство које се примењује у борби против надмоћнијег непријатеља, другим речима, то је облик насилног деловања у којем је живот оружје.

Приступ самоубилачком тероризму изискује мултидисциплинарна истраживања, која се морају спровести над терористима, лицима из њиховог окружења, припадницима сектора безбедности, др-

жавницима, службеницима, међународним организацијама, жртвама тероризма итд., што захтева огромне ресурсе и доста времена, ког појединци најчешће немају. Уопштени проблеми у истраживању психолошког профила терориста самоубица ограничени су на приступ терористима који су осујећени у извођењу самоубилачког напада или којима то из неких разлога (нпр., квар на експлозивној направи, лоше повезивање елемената експлозивне направе итд.) није пошло за руком, па су ухапшени; велика смртност и мали узорак терориста самоубица (мали број ухапшених терориста самоубица); у Србији и земљама окружења до сада (на срећу) није било самоубилачких терористичких акција; спремност ухапшених терориста самоубица да учествују у истраживањима; недостатак референтне литературе итд.

Објашњења за самоубилачке нападе обилују карактерима и профилима самоубица нападача и она су веома разноврсна, с обзиром на то да терористи потичу из различитих социјалних, политичких и верских слојева. У раду ће бити речи о психолошким девијацијама и самодеструктивним бихевиоралним парадигмама карактеристичним за бомбаше самоубице, које би свакако помогле да се продуби разумевање интеракције деловања ових фактора, како појединачно тако и у комбинацији са другим чиниоцима. Наиме, неопходно је поставити питање из ког разлога би неко одабрао да се упусти у такву врсту напада. Одговор на ово питање свакако изискује увид у психолошке и културне аспекте тероризма. Мотиви за самоубилачке нападе нису толико различити од мотива других видова тероризма, а оно на шта нарочито треба обратити пажњу су узроци, лични интерес, бес, освета, као и одмазда против уочене неправде.

Бомбаша самоубице представљају учеснике једног свеопштег психолошког рата, а истраживања психолошких карактеристика терориста самоубица, ипак, како се наводи у релевантној литератури, нису уопште једноставна и у земљама са развијеним терористичким студијама спровођена су озбиљна истраживања са намером добијања адекватног одговора на питање да ли постоји јединствен психолошки профил терористе самоубице. Иако их већина квалификује као психопатолошке особе и ментално болесне фанатике, они у ствари представљају марионете великих терористичких мрежа које воде прорачунати психолошки рат и који нису баш подесни за класичне психолошке анализе и испитивања.

ДЕФИНИСАЊЕ САМОУБИЛАЧКОГ ТЕРОРИЗМА

Структурална анализа тероризма као друштвене појаве и политичког феномена подразумева суочавање са низом потешкоћа из разлога његове сложености и низом облика у којима се тероризам у

савременим условима манифестује (Стајић, 1999) и он осликава доктрину, метод и инструмент изазивања страха, панике и несигурности код становништва континуираном и систематском применим насиља (Бошковић, 2003). Иако спада у најчешће употребљаване изразе нашег времена, међу стручњацима не постоји консензус ни шта је тероризам, нити која све дела спадају у тероризам (Игњатовић, 2006), а однос према овом феномену, па и његовом проучавању, прожет је емоцијама; реаговање јавности на терористичке чинове може се, у истом случају, кретати од крајњег одушевљења, па до потпуног гнушања (Димитријевић, 1982).

Тај сложени облик политичког насиља је у сваком смислу вишедимензионалан феномен, а красе га насиље, изразита тајност, шокантност, динамизам, процесуалност, систематичност, организованост и континуираност деловања, изазивање страха, брахијалност, као и организовано и планско деловање (Симеуновић, 2009). Простор деловања тероризма има тенденцију испољавања ређе над стварним и потенцијалним противницима, а чешће над невиним жртвама (Симеуновић, 1989), док аспирације терориста иду још даље од саме деградације материјалних потенцијала, наиме права мета напада је јавност, чију реакцију терористи заправо желе да изазову, у спровођењу својих терористичких аспирација (Савић, 2004).

Када говоримо о циљевима тероризма, свакако један од главних јесте усмеравање пажње јавности на стање, положај и проблеме неке друштвене групе и њихово стављање у први план у односу на све друге проблеме у држави, региону, па чак и свету и слање поруке која има најчешће политичку конотацију о намерама и циљевима те групе (Шијаковић, 2007).

На међународном плану чињени су бројни напори да би се дошло до једне универзалне дефиниције тероризма како би се утврдило да ли тај феномен „представља опасност, да ли се он по својој природи разликује од феномена који су му претходили и да ли је теорија тероризма уопште могућа (Бабовић, 1997).

Говорећи о самоубилачком тероризму, кратко ћемо се осврнути на појам самоубиства, који у теорији и пракси изазива бројне контроверзе и резултат је комплексне интеракције између биолошких, психолошких, као и социјалних чинилаца (Пенев, Становић, 2007), а најчешће се дефинише као активни или пасивни аутодеструктивни чин у којем човек свесно и са намером себе лишава живота (Југовић, 2011). Емил Диркем (Emill Durheim) окарактерисао га је као „назив који користимо за све случајеве смрти који су директна или индиректна последица позитивног или негативног чина саме жртве која зна каква ће последица тим чином настати (Букелић, 2009).

Раније је владало мишљење да је самоубиство племенит и узвишен чин, а самоубица особа са већим поштовањем и угледом

чак и од самих богова који су бесмртни, па не могу себи да пресуде (Бошковић, 1998).

Потешкоће око дефинисања самог појма самоубилачког тероризма су комплементарне проблему дефинисања самог тероризма. Рохан Гунаратна (Rohhan Gunarathna) у свом делу *Самоубилачки тероризам* формулише овај феномен као „спремност да се жртвује нечији живот, у процесу уништавања или покушаја уништавања мете да би се унапредио политички циљ – намера психолошки и физички ратно утренираног терористе је да умре док уништава непријатељску мету (Матовић, 2007). Најједноставнији покушај појмовног одређења самоубилачког напада је онај који га дефинише као „терористички акт у коме нападач уништава или настоји да уништи циљ жртвујући при том свесно властити живот” (Мићић, 2006).

У доста случајева, истраживања и закључци истакнутих стручњака на ову тему варирају пошто користе различите дефиниције феномена самоубилачких терористичких напада. Дефиниција овог феномена свакако треба да помогне у идентификовању оваквих догађаја и да их диференцира од осталих видова тероризма (Ganog, 2000).

Самоубилачки тероризам се најчешће формулише као „спремност жртвовања сопственог живота при уништавању или покушају уништења циља који ће подупрети политичка настојања (Петровић, 2009). Самоубилачки напади представљају одраз крајње немоћи и безнађа које узрокује дубока неправда или пак настојање да се достигну виши циљеви, а све у недостатку одговарајућих адекватних средстава за њиховим достизањем. То су насилне, политички мотивисане акције, које реализују терористи у свесном стању дижући у ваздух и себе и задату мету (Гаћиновић, 2012).

Терористи самоубице убијају друге особе истовремено умирући и они представљају „људске временски темпиране бомбе” (енгл. *human time bomb*) – бирају место и време момента удара узрокујући смрт себе и других. Јорам Швајцер (Yoram Schweitzer) савремени самоубилачки терор дефинише као „насилан, политички мотивисан удар, намерно и свесно извршен од стране особе која убија себе заједно с одабраним метама, где је предумишљајна сигурна смрт извршитеља, предуслов за успешан удар (Биланџић, Грубић, 2012).

Амерички политиколог Роберт Пејп (Robert Pare) дефинише самоубилачки тероризам помоћу две дефиниције: према првој, ужој – то је најагресивнији вид тероризма који подразумева употребу оних метода напада које изискују смрт нападача, а који се користи у демонстративне сврхе или за атентате, с тенденцијом убијања што већег броја људи, и према другој, свеобухватнијој и широј дефиницији која подразумева било који пример у којем нападач у потпуности очекује да буде убијен од других приликом напада (Шикман, 2008).

Теоретичари су сагласни да су самоубилачки напади често инструментализовани од стране спонзора који представљају слабију страну у асиметричном сукобу, а тај метод је доста једноставан, тактички ефикасан и поседује високосимболичку вредност као и свестраност (Crenshaw, 2007: 141).

Значење и природа самоубиства у самоубилачком бомбашком нападу веома разликују од обичног самоубиства, јер бомбашко самоубиство спада у категорију алтруистичких самоубилачких акција које укључују вредновање нечијег живота као мање вредног од части, вере групе или неког другог колективног интереса. Верски и национално кодирани и доктринирани ставови према схватању и прихватању смрти проистекли су из дугих периода колективног страдања, понижења и немоћи који омогућавају политичким организацијама да представљају самоубилачке нападе као једини излаз за људска осећања очаја, беса, лишена непријатељства и неправде (Riaz, 2009).

Свесно и рационално усавршавајући своје оружје, терористи су дошли на идеју људске бомбе, која је била веома продуктивна и успешна стратегија у испуњењу захтева владе за коју сматрају да је починила неправду према њима. Али ова анализа у већем делу запоставља улогу религије у том процесу, његове јединствене карактеристике, историјске праксе, политичке идеологије, као и ране индоктринације младих у избегличким камповима, што најозбиљније доприноси ширењу овог смртоносног оружја (Voronina, 2008).

Помињање „самоубилачког напада и „бомбаша самоубица у политици, медијима и свакодневном језику често доводи до забуне, јер иза наводних учинилаца, које јавност презире и осуђује, крију се стварни учиниоци и налогодавци, који не само да убијају људе већ их и жртвују. Термин *бомбашки самоубице* изазива осећај као да су учиниоци у већој или мањој мери самостално деловали, а заборавља се притом чињеница да су они у ствари марионете и пиони којима управљају вође и манипулатори. Овде је заправо реч о жртвеном, а не о самоубилачком тероризму и из тог разлога је меродавнија употреба термина „жртвени напад” уместо појма „самоубилачки напад” (Pape, Feldman, 2010).

Самоубилачки тероризам, на супрот промишљеном тероризму који изводе терористи који не желе да буду убијени, демонстрирају верски, националистички, политички и други фанатици служећи се конвенционалним или импровизованим експлозивним направама, не марећи претерано за свој живот (Мијалковић, 2009).

Роберт Пејп (Robert Pape) закључио је да је око 50% самоубилачких терористичких акција успешно реализовано, али је Могадам (Moghadam) довео у питање овај проценат и показао да је само 25% самоубилачких акција које је запазио Пејп било успешно (Bandyopadhyay, Younas, 2011).

Што се тиче феномена усамљеног нападача, који представља само једну од форми самоубилачког тероризма, једна од првих дефиниција и још увек једна од веома ретких озбиљних покушаја да се дефинише овај феномен, потиче из холандског института, где се на деловање појединаца са самоубилачким претензијама гледа као на „намерне акте изведене од особа које делују појединачно и које не припадају ниједној организованој терористичкој групи и који делују без директног утицаја вође или хијерархије чије тактике и методе су зачете и њима управља појединац без икакве спољне команде и усмеравања (Bhatia, 2004).

Упркос садашњој забринутости, феномен усамљеног нападача свакако није нова појава, а напади усамљених појединаца карактеристика су тероризма у САД већ много деценија уназад, чинећи око 6,5% познатих терористичких напада између 1970. и 2007. године. У ствари, једна анализа сугерише да је бомбардовање у Оклахоми 1995. године означило окретање америчког тероризма више према индивидуалним нападачима, а једна студија бележи да „од 1995. године много већи проценат терористичких напада у САД извели су усамљени појединци него организоване терористичке групе” (Wolf, Frankel, 2007).

МОТИВАЦИОНИ ФАКТОРИ И ПСИХОЛОШКИ ПРОФИЛ ТЕРОРИСТЕ САМОУБИЦЕ

Мотиви за остварење самоубилачких терористичких напада осликавају веома значајан, ако не и најзначајнији, фактор који користе терористичке организације у регрутовању и врбовању терориста самоубица. Узимајући у обзир досадашњу праксу употребе бомбаша самоубица, као и разна истраживања која су спроведена у овој сфери, долази се до закључка да у теорији и пракси постоји шири спектар мотива који покрећу човека да постане терориста самоубица, од којих ћемо акценат ставити на: мучеништво, гнев и осећај безнађа, мотив освете, стицање друштвеног угледа и на материјалну корист. Поред ових најчешћих мотива, присутни су и многи други, као што су патриотизам, изражен осећај виктимизације, ратни маркетинг и слични мотиви који могу покренути особу на извршење самоубилачког терористичког напада (Шикман, 2008).

Тероризам није нити аутоматска реакција на животне услове нити чисто прорачуната стратегија и зато се поставља питање: Који фактори мотивишу терористу и утичу на његову перцепцију и представљање стварности? Терористи су заправо само људска мањина са сличним личним животним искуствима и који живе у истим условима, очекујући да донесу идентичне закључке на основу логичког расуђивања о исплативости тероризма као технике политичког утицаја (Crenshaw, 1981, 389).

Сам појам „самоубилачког тероризма” доста је чудан и застрашујући и далеко је изван оквира онога што се сматра нормалним и устаљеним људским обрасцем понашања. Он представља синтезу два веома екстремна и радикална догађаја, далеко удаљена од цивилизованих и друштвено санкционисаних активности: циљано, свесно и индискримисано убијање супарника, укључујући жене и децу, и одузимање сопственог живота тим чином, што је у супротности са основним људским инстинктом личног преживљавања. Као одговор на ову тврдњу, самоубилачки тероризам могао би да се подведе у уоквир психопатологије и управо су га на тај начин посматрали врхунски експерти пре више од једне деценије (Kruglanski, Golec, 2005).

Ариел Мерари (Ariell Merari), професор психологије и један од водећих светских ауторитета на ову тему, године 1990. у својим написима оправдано је цитирао Њеисово (Neiss) мишљење да је „лична дезинтеграција једини најважнији фактор суицида”. На овоме примеру Мерари закључује да „тероризам суицида, као и било које друго самоубиство у основи је индивидуалан, пре него групни феномен и чине га људи који желе да умру из личних разлога”. Деценију касније, Мерари је пребацио акценат на организациони ниво анализе и наводи да је „кључ за стварање терористичког суицида групни процес“ и то је пре организациони него индивидуални феномен, јер није забележен ниједан случај суицидног тероризма који је извршен по личном нагону (Kruglanski, Golec, 2005).

На сличан начин, Фатали Могадам (Fathali M. Moghaddam), ирански професор психологије, приметио је да терористичке организације регрутују кандидате са пожељним психолошким предиспозицијама, које нису нужно и психопатолошке. Овај аутор такође наглашава да организације и појединци поседују различите мотивације помоћу којих стављају у први план жељу да учествују у самоубилачком нападу. Заиста, у анализи која је овде спроведена, суицидни тероризам се третира као структурални феномен чије адекватно разумевање изискује најмање три нивоа анализе: појединачни, друштвени и организациони (Kruglanski, Golec, 2005).

„Безусловна преданост циљу, вођама и ауторитетима, верски или идеолошки фанатизам, те висок ниво организованости, коришћење савремене технологије и психолошких метода у ситуацији војне, политичке и финансијске инфериорности, позадина су на којој делују самоубилачки терористи (Марић, 2012). Суштина самоубилачког тероризма јесте да сам чин самоубиства, односно смрт и деструкција одабране мете нису сами по себи циљ, јер сам терористички акт има увек структуралније и дубље значење (Бајагић, 2010).

Мотивациони фактор за учешће у нападима бомбаша самоубица сублимира у себи националне и верске идеологије, као и алтруистичке, појединачне и фаталистичке разлоге, иако мотивација није

увек пропраћена погодним тлом за извршење чина насиља на релацији појединца и колективитета. Поједини теоретичари набрајају три основне врсте бомбаша самоубица: појединце који делују из верских убеђења, друге који имају нагон за одмаздом и осветом због смрти члана породице или блиских особа везано за последице непријатељског деловања и, на крају, оне које искоришћава и изабљује организација тако да изврше терористички напад због незнатних финансијских награда или обећања за живот након смрти. Истраживања су се такође усредредила на улогу коју имају верска уверења и на мотивацију утемељену на култури која потиче или покреће нападе бомбаша самоубица. Као мотивациони фактори наведене су још и фрустрације услед континуирано неповољних политичких и друштвено-економских услова, а односе се на самоубиства у контексту опозиционог тероризма (Буторац, 2012).

Психолошка и психоаналитичка објашњења употребљавају неколико врста унутрашњих особина – појединачних предиспозиција и мотивација, ускраћених психолошких типова, личних афирмација кроз порицање, фрустрације кроз ограничен и неиспуњен живот, туга за губитком чланова породице и тежња за осветом, губитак сопствене личности, осећај јавне понижености, нервног слома, анксиозности или патолошких потреба за стварањем непријатеља. Већина психолога поистовећује терористе самоубице са усамљеним и изгубљеним појединцима и, иако нико од њих не показује карактеристике које условљавају самоубилачки инстинкт, они своје активности врше сами у складу са плановима које желе да спроведу (Voronina, 2008).

Колико год да су мотивациони разлози за самоубилачки тероризам јаки, инстинкт опстанка и преживљавања, као и страх од смрти, и даље су моћна психолошка смерница. Да би неко био спреман да почини такав чин против институција, мора поседовати веома снажан мотивациони механизам, и то не мора нужно бити нека посебна или специфична мотивација. Уместо тога, мотивација која подстиче на тероризам може долазити из различитих извора, укључујући и неке личне фрустрације и осећај беса из многобројних разлога или само искоришћавање могућности за постизање личне славе и места у историји (Takeda, 2012).

Силк и Могадам (Silke and Moghaddam) показали су да нема доказа да су сви бомбаша самоубице „ментално поремећени”, док је Собелман (Soibelman) интервјуисао петорицу палестинских бомбаша који нису успели у својој намери. Они нису испољавали знаке менталног поремећаја и били су очигледно у стању да рационално размишљају о многим питањима која су им постављана. Мерари (Megarri) наводи да су међу добровољним бомбашима самоубицама они велика мањина и, с војне тачке гледишта, особа која је „ментал-

но нестабилна” не може бити поуздана и сматра се ризичном за извршење задатка и чување тајности (Leistedt, 2013).

Марта Креншоу (Martha Crenshaw), професор политичких наука и светски познат стручњак за међународни тероризам, дошла је до закључка да је оно што краси терористе управо њихова нормалност и са тим је сагласна већина теоретичара, додајући да су бомбашаи самоубице рационални и хладнокрвни појединци или „рационални фанатици” чије је прибегавање самоубиству утемељено на разлогу или резултату специфичне *трошак–корист* (енгл. *cost–benefit*) анализе (Буторац, 2012).

Транснационални терориста самоубица је прототип појединца са вишеструком националном лојалношћу: привржен је различитим стабилним заједницама народа повезаних територијално, културално и језички. Међутим, овај конфликт лојалности не одвија се изоловано, независно и у некаквом вакууму, већ под снажним утицајем различитих околности и фактора, односно, у зависности од тога која је заједница више угрожена, тиме ће се и прилагођавати поредак националних лојалности (Pape, Feldman, 2010).

Познато је да се извршиоци монструозних злочина, попут тероризма, геноцида или ратних злочина, често квалификују као психопате, а психопатија је специфична врста друштвеног поремећаја, која не спада у друштвене болести. Пирс (Pierce) посматра терористе управо као агресивне психопате које заступају извесне циљеве свог деловања као изговор за насиље, јер екстремистички циљеви могу да послуже као основа за фокусирање неког спољног предмета, који постаје мета и окривљује се за све наопако и лоше у животу психопата, тако да се психопатски бес испољава на објекту који је идентификован уз помоћ екстремистичке идеологије (Милошевић, 2009: 66).

Код ове врсте тероризма, социјални и психолошки процеси долазе до изражаја у случајевима када се појединац прикључи милитантној организацији посвећеној самоубилачким нападима, и када категорички и недвосмислено изјави или наговести своју спремност да и сам реализује један такав напад. Најпре, он се тада налази у једној специфичној друштвеној реалности која на насилан начин афирмише његов новостечени идентитет потенцијалног мученика. Дејвид Брукс је (David Brooks) представио начин на који се ово може манифестовати у одређеним екстремним и неуобичајеним случајевима: „Бомбашаи су организовани у виду малих ћелија и омогућено им је безброј сати интензивног и блиског духовног тренинга и припреме. Говори им се како ће њиховим породицама бити загарантовано место са Богом, као и да им следују разне награде за њихове породице и у овом животу... затим да се рај налази баш са друге стране детонатора, а да смрт скоро и да неће осетити, тј. да смрт делује бе-

заслужено, као мали убод. Регрути некад морају да леже у празним гробовима како би видели колико ће смрт бити мирна; подсећају их да живот доноси болест, старост и издају. И они су буквално убачени у помаму среће само зато што су изабрани. Мотивација терористе самоубице темељи се на бази идеологије, тј. на религијској индоктринацији и терористичке групе не могу усмерити све своје чланове да постану бомбаша самоубице, већ се врши одабир кроз уочавање оних појединаца која имају самоубилачке претензије, генетски предредређена лица са нагоном ка вршењу оваквих напада (Kruglanski, Golec, 2005).

Следећа фаза је индоктринација у циљу подстицања самоубилачких аспирација, а влада мишљење да бомбаш самоубица има специфичан ментални склоп. „Живи мученици, како се другачије називају, постали су мете индоктринације која у себи сублимира елементе глорификовања њиховог колективитета, религије и њиховог посебног култа светаца, док се паралелно са тим интензивно и обимно користи пропаганда против непријатеља. Овде се непријатељи упоређују са групама карактеристичним по својој нељудскости или деструктивности (варвари и вандали) или се стигматизују као криминалци, убице и силоватељи. Овакве језичке тактике имају за циљ омаловажавање и понижење мета њихове агресије, а противници се приказују као људска бића нижег ранга, која не заслужују ни елементарно поштовање, ни обзир својствен људским бићима, укључујући и загарантовано право на живот” (Kruglanski, Golec, 2005).

ЗАКЉУЧНА РАЗМАТРАЊА

Закључак је да самоубилачки тероризам представља најактуелнији, најопаснији и најсмртоноснији *modus operandi* тероризма, који је временом прерастао у један од најтрагичнијих модалитета савременог тероризма.

У претходном излагању могло се запазити да се мотиви при самоубилачким бомбашким нападима у великој мери разликују од мотива класичног тероризма: одмазде, освете и провокације владе. Спремност појединца да умре и доживи сигурну смрт дефинитивно чини самоубилачки тероризам специфичним и ирационалним, те свакако изискује свестрана психо-културна објашњења. Тежи се продубљенијој и структуралнијој анализи и стављању у први план психолошких мотива, испред социјалних. Може се закључити да бомбаша убице не испољавају индикаторе менталног дисбаланса и очигледно су у стању да рационално размишљају и делују у многим ситуацијама, како пре тако и након напада.

Може се закључити да терористи представљају сложен феномен друштвених, психолошких, идеолошких, верских и политичких

скупова мотива и понашања који се међусобно преплићу. Иако је тероризам много више од збира појединачних аката, мора се разумети личност, тј. индивидуални терориста и начини на које различити фактори (нпр. другови, идеологија) спречавају угрожавање и деструкцију тог појединца.

Релативно мало се зна о терористи као појединцу, психологија терориста се и даље слабо разуме, а недостатак релевантних података и очигледна амбивалентност међу многим академским истраживачима тероризма допринели су релативно мало систематском социјалном и психолошком истраживању на ову тему. Психологија, као наука која проучава понашања и факторе који контролишу понашања, може имати значајан допринос у вези са концептуалним знањима терориста и тероризма. Психолошки фактори који се односе на тероризам су од посебног интереса за психолога, политиколога и влада званичника, који настоје на све начине да спрече појаву терористичких група или да осујете актуелне терористичке акције. Нивои незнања, заблуде и предрасуде у вези са тероризмом су огромни, а психологија нуди прави увид у разумевање овог глобалног и актуелног феномена.

Сам чин самоубиства је резултат веома сложене интеракције различитих фактора, што је посебно изражено код самоубилачког тероризма. Ипак, сам чин деструкције циља није коначан, јер иза такве акције остаје и снажан психолошки учинак путем медија, а самим извештавањем о догађају подстиче се извесно психолошко стање напетости. Недвосмислено ће самоубилачки тероризам и даље бити сурова реалност савременог света, а модерне државе и даље немају конкретан одговор на самоубилачке нападе. Код самоубилачког напада таква доктрина одбране пада у воду будући да се операција завршава погибијом главног актера, те нема страха од хватања извођача, суђења или дуготрајног затвора, а сигурна смрт терориста омогућава организаторима и вођама да изведу операцију без потребе да штите своје чланове у случају испитивања. Једна од метода превенције које се могу применити у пракси је рад са медијима, у смислу да сведу на минимум величање терора и промене ставове према самоубилачким нападима. То се односи и на образовне програме у школама, а ствараоци политике треба да спрече понижење, угњетавање и злоупотребе становништва, а нарочито у земљама са ратовима и кризама. Постоје врло интересантне лекције које треба научити од социјалних радника, научника, а нарочито од психоаналитичара. Психолошко профилисање бомбаша самоубица није увек било успешно, сви научници су сагасни да треба променити приступ према изучавању овог феномена и ставити акценат на сам процес регрутовања и обуке терориста самоубица и одабир појединаца за преузимање лидерске улоге у терористичким организацијама, што би свакако пред-

стављало ефикасно средство у борби против самоубилачког тероризма у будућности.

То што су терористи невероватно посвећени људи не говори нам много, а мотивације за тероризам су огромне у својој различитости. Иако самоубилачки бомбашки напад у кључним аспектима изгледа као самоубиство, често се дешава да захтев за самоубилачке нападача долази од милитантних фракција које га организују, због чега је слабљење организације уклањањем финансијских средстава од највећег значаја за његово сузбијање. Међутим, многе репресивне мере усмерене на слабљење терористичког колективитета директно могу да подигну ниво угњетавања и конфротација у једном друштву. Ово указује да, без обзира на ефикасност савремених метода безбедносних служби, могу постојати значајна ограничења на ефективну моћ државе која настоји да искорени самоубилачки тероризам без обраћања превише пажње на суштинске сукобе у њој.

Теоретичари сматрају да је уопште корисније сагледати тероризам у смислу политичке и групне динамике и процеса од оних индивидуалних, а да универзални психолошки принципи, као што је наша подсвест страха од смрти и наше жеље за смислом и личним значајем, могу значајно помоћи да се објасне неки аспекти поступака тероризма и наше реакције на њих. Треба избегавати стереотипна, поједностављена и искључива размишљања о терористима (као нпр. или политичког или психолошког феномена) у стварању мера превенције. Тероризам није нарочито нови проблем – то је био део света од постанка цивилизације и, упркос чињеници колико је стар, оно што се зна о терористичким мотивацијама и психолошком профилу терориста је прилично оскудно и ограничено будући да не постоји пуно емпиријских и научних истраживања на ову тему.

Перцепција да су терористи застрашујући фанатици који су спремни да убију милионе неселективно одабраних људи сејући страх и хаос нарушава слику о њима као о хладним и рационалним убицама који спроводе насиље у циљу постизања конкретних политичких циљева. Иако самоубилачки тероризам следи стратешку логику и рационалан избор, где представља планирани, координисани и логички начин остварења циљева, он упркос својој ефикасности није прихваћен од стране терористичких организација као универзално средство.

ЛИТЕРАТУРА

- Bandyopadhyay S., Younas J. (2011). *Poverty, Political Freedom, and the Roots of Terrorism in Developing Countries*, St. Louis, 171–174.
- Bhatia A. (2004). *The Discourses of Terrorism*, Hong Kong, 156.
- Бабовић Б. (1997). *Полиција у светском поретку* [Police in the World Order], Факултет политичких наука, Београд, 212.

- Бајагић М. (2010). Самоубилачки тероризам – савршено оружје [Suicide Terrorism – the Perfect Weapon], Супротстављање тероризму - Висока школа унутрашњих послова Бања Лука, 210.
- Биланчић М., Грубић А. (2012). *Самоубилачки тероризам: Стратешке и социјеталне димензије* [Suicide Terrorism: Strategic and Societal Dimensions], Полемос бр. 15/12, Загреб, 56.
- Бошковић Мило (2003). *Криминолошки лексикон* [Criminological Lexicon], Матица српска и Универзитет у Новом Саду, Нови Сад, 354.
- Бошковић М. (1998). *Криминалистика методика* [Crime Methodology], Полицијска академија, Београд, 54.
- Букелић Ј. (2009). *Аутоагресиивност* [Self-aggression], Академија медицинских наука српског лекарског друштва, Београд, 61.
- Буторац К. (2011). *Психолошки и организацијски приступи самоубилачком тероризму* [Psychological and Organizational Approach to Suicide Terrorism], Полемос бр. 14, Загреб, 16.
- Voronina L. (2008). *Explaining Suicide Bombers' Behavior – Approaches and Limitations*, Volume 3, No 1, New York, 31.
- Ganor V. (2000). *The Rationality of the Islamic Radical Suicide attack phenomenon*, International conference on “Countering Suicide Terrorism, Herzliya, Izrael, str. 6.
- Гаџиновић Р. (2012). *Облици савременог тероризма* [Forms of Modern Terrorism], Наука, безбедност, полиција, 2/2012, Београд, 5.
- Димитријевић В. (1982). *Тероризам* [Terrorism], „НИРО-Радничка штампа, Београд, 115, 116.
- Игњатовић Ђ. (2006). *Криминологија*, [Criminology] „Службени гласник, Београд, 83, 84.
- Југовић А. (2011). *Социјално-демографска и етиолошка обележја суицида у савременом друштву* [Socio-demographic and Etiological Characteristics of Suicide in Modern Society], Специјална едукација и рехабилитација, Вол. 10, бр. 3, Београд, 530.
- Kruglanski A W, Golec A. (2005). *A, Individual Motivations, The Group Process and Organizational Strategies in Suicide Terrorism*, Maryland, 33.
- Марић С. (2012). *Тероризам као глобални проблем* [Terrorism as a Global Problem], Медианали, Вол. 6, Но. 11, Београд, 96.
- Матовић В. (2007). *Улога индоктринације концептом мучеништва у исламистичком самоубилачком тероризму* [The Role of the Concept of Martyrdom Indoctrination in Islamist Suicide Terrorism], магистарска теза, Факултет безбедности, Београд, 12.
- Мијалковић С. (2011). *Национална безбедност* [National Security], Криминалистичко-полицијска академија, Београд, 24.
- Милошевић, М. (2009). *Терористи: жртве и злочинци – фактори криминалне мотивације* [Terrorists: Victims and Criminals – Criminal actors], Факултет безбедности, Београд, 66.
- Мићић П. (2006). *Самоубилачки тероризам* [Suicide Terrorism], Савремени свет, Београд, 13,14.
- Pape R., Feldman K. J. (2010). [Cutting fuses: Explosion global suicide terrorism and how to zaustaviti], Чикаго, 9, 10.
- Riaz H. (2009). *What Motivates the Suicide Bombers?* Yale Center for the Study of Globalization, USA, 125.
- Takeda A. (2012). *Das regressive Menschenopfer Vom eigentlichen Skandalon des gegenwärtigen Terrorismus, vorgänge* Heft 1/2012, Berlin, 119–122.

- Пенев Г., Становић Б. (2007). *Самоубиства у Србији почетком 21. века и кретања у протеклих педесет година* [Suicides in the Republic of Serbia at the Beginning of the 21st Century in the Eponymous Movement in the Past Fifty Years], Центар за демографска истраживања института друштвених наука, Београд, 25.
- Петровић Д. (2009). *Самоубилачки тероризам* [Suicide Terrorism], Страни правни живот, 3/2009, Београд, 71.
- Савић А. (2004). *Тероризам – од традиционалног ка постмодерном* [Terrorism – from the Traditional to Postmodern], Безбедност бр. 5/04, Београд, 659.
- Симеуновић Д. (1989). *Политичко насиље* [Political Violence], Радничка штампа, Београд, 132.
- Симеуновић Д. (2009). *Тероризам* [Terrorism], „Едиција Кримен, Београд, 66.
- Стајић Љ. (1999). *Основи безбедности*, [Fundamentals of Security], Полицијска академија, Београд, 282.
- Crenshaw M. (2007). *Explaining Suicide Terrorism: A Review Essay*, Security studies 16, USA, 141.
- Crenshaw M. (1981). *The Causes of Terrorism, Comparative Politics*, Vol. 13,
- Шијаковић М. (2007). *Тероризам и проблем идентитета* [Identity] Нова српска политичка мисао: „Нова едиција, XIV, 1-2 НИЦ, Београд, 105.
- Шикман М. (2007). *Самоубилачки тероризам – феноменолошки и виктимолошки Аспекти* [Suicide and Aspects], Београд: Наука–безбедност–полиција, год. 13, бр. 1, Бања Лука, 176.
- Шикман М. (2008). *Самоубилачки тероризам* [Suicide Terrorism], Безбедност, полиција, грађани, Бања Лука, 1/08, 73.
- Wolf Y., Frankel O. (2007). *Terrorism: Toward an and with a Reference to both*, Israel, 288.

PSYCHOLOGICAL DIMENSION OF SUICIDE TERRORISM

Marko Krstić

RS Ministry of Interior, Police Department in Sabac, Sabac Traffic Police office,
Sabac, Serbia

Summary

Terrorist organizations are increasingly relying on suicide attacks to achieve major political objectives. Suicide terrorists are one of the most extreme criminological problems and phenomena, and certainly not a new aspect in human history. The specificity of this form of terrorism is reflected in the expression of the determination of terrorists to lose their lives in carrying out the attack, in order to attain political goals, through applying operational methods of activity, where the act of a terrorist attack depends directly on the death of the offender. This form of terrorism is the deadliest terrorist modality of manifestation and its specificity is manifested in the form of a violent act in which a human life is a deadly and destructive terrorist weapon. Even if many suicide attackers are irrational or fanatical, the leadership groups that recruit and direct them are not. Viewed from the perspective of the terrorist organization, suicide attacks are designed to achieve specific political purposes: to coerce a target government to change policy, to mobilize additional recruits and financial support.

This phenomenon of the devastating material effect and psychological functioning, is characterized by the courtesy of destruction, with the premise of a highly efficient and productive terrorist weapons. Suicide terrorism is, in contrast to other forms of terrorism, certainly structurally different, deadlier, supernatural, and in the last three decades, it is experiencing a real expansion, while in the 21st century it is gradually developing into a basic form of operation of terrorist groups. The experience of the past two decades provides an important and useful insight into the true nature of the terrorist-suicide, a picture that reveals their motivation and strategy, revealing weaknesses and seeks to put an end to this frightening phenomenon, when there is no adequate response. Suicide terrorists put their life on the line by killing others and this aspect of terrorism almost always represents the fact that the ultimate tool is applied in the fight against a powerful enemy, in other words, it is a form of violent action in which life is a weapon. Undoubtedly, suicide terrorism will continue to be a harsh reality of the modern world and modern states still do not have a concrete response to the suicide attacks.

The act of suicide is the result of a highly complex interaction between many forces. This is even truer for suicide bombing. Some of the prevention methods propagated by suicidologists are applicable here, the most practical being working with the media to downplay the glorification of terror and to change the attitudes towards suicide bombing. Suicide bombing looks like suicide, but, in important aspects, it is incomparable with suicide, and in more aspects it is comparable to killing in a war. Mostly, it is a part of a political and military strategy, it is a defense against the perceived enemies and religious and nationalist goals are important here.

Although they are considered as psycho-pathological and mentally ill fanatics, they are in fact marionettes of large terrorist networks waging calculated psychological wars, making them inappropriate for classical psychoanalysis.

It can be concluded that the assertions about depression, psychoses and suicidal attempts are nevertheless superficial and stereotypical because the organizers of suicidal attacks have no intention to jeopardize their mission accomplishments by recruiting insecure and unstable individuals.